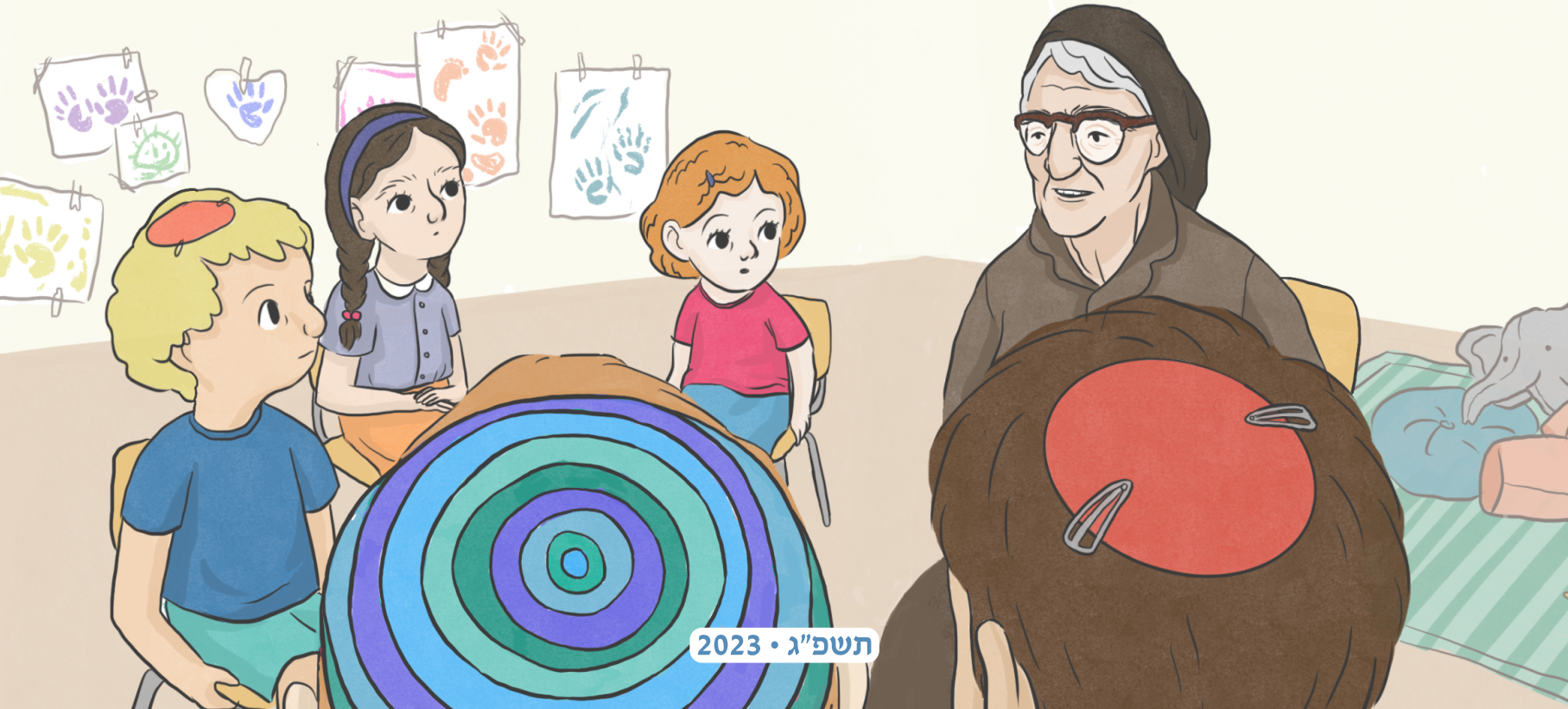

מכתב מנחמה

כתבו: תמר זקס
רחל סלייטר
איירה: מאור אהרון

מדינת ישראל
משרד החינוך
מנהל החינוך הדתי

מכתב מנחמה

כתבו: תמר זקס
רחל סלייטר
איירה: מאור אהרון

תשפ"ג | 2023

בע"ה

” וְאֵל קָטָן...מִתְחַנֵּן לְסִפּוּר כִּי אֶמְצֵא, כִּי אֶחָד, כִּי אֶלֶח, כִּי אֶלֶח...כִּי אֶלֶח וְאֶלֶח...
כִּי אֶלֶח מֵאִירָה לֹא אֶת הָעוֹלָם, כִּי אֶלֶח מֵאִירָה אֶת הָעוֹלָם לֹא פִחְזִי.
זלדה

סיפור הוא חלק משמעותי מסדר היום ומשגרת החיים בגן. הילדים הצעירים אוהבים לשמוע סיפורים ומצפים לכך. הם ממחיזים את הדמויות, את מעשיהן, ומדברים בקולם ובשפתם. השנה, אנו זוכים ללמוד על דמותה הייחודית של פרופ' נחמה ליבוביץ ע"ה אודותיה נכתבו שני סיפורים. את הסיפור הראשון "מכתב מנחמה" כתבה תמר זקס, ואת השני "אני לומד תורה עם נחמה" כתבה רחל סלייטר. הסיפורים מזמנים לילדים היכרות עם דמותה המשמעותית של המורה נחמה, ועוסקים באהבת התורה והעמל בתורה. נאחל לכולנו, להורים, לילדים ולכן, גננות יקרות, לימוד מתוך שמחה והתפעלות. ילדים מטבעם שואלים שאלות, מתרגשים ומלאי סקרנות. תפקידנו להקשיב ולאפשר להם ללמוד מתוך חדות גילוי ושמחת יצירה. בעמודי הספר האחרונים תוכלו לקרוא על גישתה המיוחדת של נחמה ללימוד התורה ועל מפעל חייה. מומלץ בחום!

גב' אסתר חטב

מפקחת ארצית גני ילדים חמ"ד

גב' שושנה נגר

מ"מ ראש מינהל החינוך הדתי

מכתב מנחמה

כתבה: תמר זקס

הַשָּׁמַיִם הַכְּחָלִים הִתְכַּסּוּ עֲנָנִים לְבָנִים. רוּחַ סֵּתוֹ נָעִימָה הַנִּיעָה מֵצֵד לְצֵד אֶת צִמְרוֹת
הָעֵצִים. מִתְבַּת הַדָּאָר שֶׁבִּכְנִיסָה הִצִּיצָה מֵעֵטָפָה אֲרָכָה.
חֲגִית יָדָעָה: אִמָּא וְאַבָּא יִשְׁמְחוּ בַּמִּכְתָּב שֶׁהִגִּיעַ. הֵם חָכוּ לוֹ כָּל הַשָּׁבוּעַ.
חֲגִית הִתְרוֹמְמָה עַל קִצּוֹת הָאֲצָבָעוֹת, מִתְחַה אֶת יָדָהּ עוֹד וְעוֹד, תִּפְסָה אֶת הַמַּעֲטָפָה
וְהוֹצִיָּאָה אוֹתָהּ מִתּוֹךְ תֵּבַת הַדָּאָר.
הִיא דִּלְגָה עַל שִׁבִּיל הָאֲבָנִים, קִפְצָה עַל הַמַּדְרֵגוֹת, וּפְתָחָה אֶת דֶּלֶת הַכְּנִיסָה.
"אִמָּאֵאֵא... אֲבָאֵאֵא, תִּרְאוּ מָה הֵיבֵאתִי לָכֶם."

"אני כאן, ליד שלחן העבודה, קראה אמא, נשקה לחמש ממנו למדה, סגרה אותו והחזירה אותו למקומו.

חבקה אמא את חגית והתבוננה במעטפה, "סוף סוף הגיע המכתב מנחמה."
"מי זו נחמה?"

"נחמה ליבוביץ', היא תלמידת חכמים, מורת המורים, מלמדת תורה תלמידים רבים."

"אבל למָה היא שולחת לָכֶם מכתב בְּכָל שבוע?"
 "זהו אינו מכתב רגיל. נחמָה שולחת לנו אֶת ה..."
 החלה אִמָּא להסביר, אָף לֹא סימָה אֶת דְּבָרֶיהָ. היא הניחה אֶת המַעֲטָפָה עַל הַשֻּׁלְחָן,
 ומהרה וְלָקְחָה מִיָּדוֹ שֶׁל חָנָן חרוז קטן שְ�נִסָּה לְהַכְנִיס לִפּוֹ.
 "אֵת זֶה... אֵת זֶה..." בָּכָה חָנָן, הֶצְבִּיעַ עַל הַחֲרוּז הַקָּטָן וְלֹא הִפְסִיק לְבַכּוֹת.
 נָשְׁקָה אִמָּא עַל מִצְחוֹ, הִנִּיחָה לִפְנֵיו סִלְסֵלַת קִבּוּיֹת צְבֻעוֹנִיּוֹת, וַיֵּשְׁבָה לָרְגַע עַל הַכִּרְסִי
 בְּסֻלּוֹן.

"אמא, לא ספרת לי - מה יש במכתב של נחמה?"
 "נחמה אוהבת ללמד וללמד תורה. בכל שבוע היא שולחת לנו במעטפה את גליון פרשת
 השבוע..." המשיכה אמא להסביר, אף שוב לא הספיקה לסים את דבריה.
 על דלת הכניסה נשמעו ארבע נקישות, אחת חזקה, ושלוש מהירות. נתנה אמא את
 המעטפה לחגית ופתחה את הדלת.

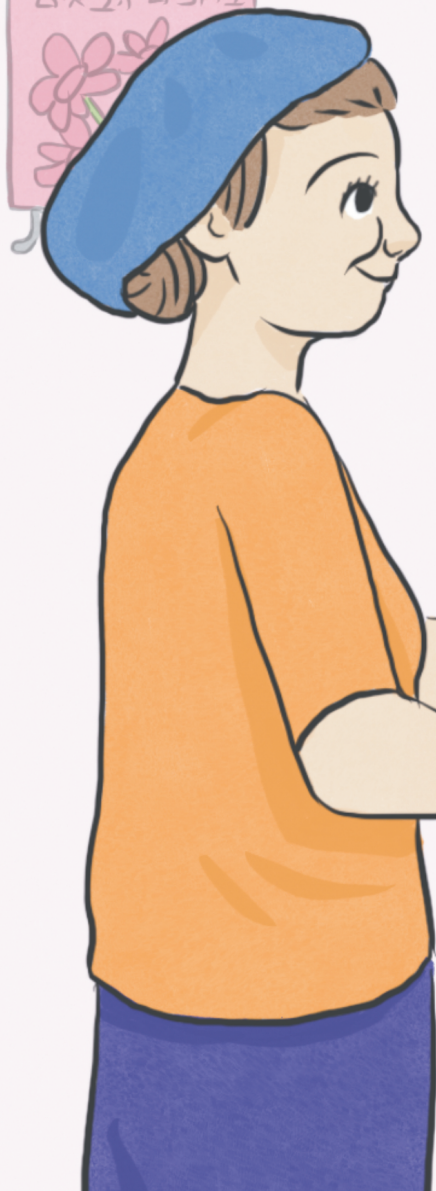

"שְׁלוֹם וּבְרָכָה, וּסְלִיחָה עַל הַהִפְרָעָה, "אָמְרָה הַדֹּסָה הַשְּׂכֵנָה.
"בְּרוּכָה הַבָּאָה, כִּמָּה טוֹב לְרְאוּתָךְ! אֵינֶךָ מִפְרִיעָה כָּלֹל וְכָלֹל.
שְׂבִי אֵתְנוּ כִּמָּה דְקוֹת. הִתְכַּבְּדִי בְּתֶה חֵם וּבַעֲוִיגַת פִּירוֹת."
"תוֹדָה רַבָּה עַל הַהִזְמָנָה! אוּלֵי בְּפֶעַם אַחֶרֶת, הַיּוֹם אָנִי מְאֹד
מְמַהֶרֶת. אוּלֵי יֵשׁ לָכֶם דְּבֶק וְכִמָּה בָּרָגִים? וִילוֹן הַחֲלוֹן נִפְרָם.
אָנִי רוֹצָה לְתַקֵּן אוֹתוֹ לִפְנֵי שְׂיִצָּא מִמְּקוֹמוֹ."
נִתְּנָה אִמָּא לַהַדֹּסָה דְּבֶק, מְסַפְרִים, מְבָרֵג וּבָרָגִים. נִפְרְדָּה
מִהַדֹּסָה לְשָׁלוֹם, וְחִזְרָה לְשִׁבְתָּ עַל הַכֶּרֶס הַבְּסָלוֹן.

"אמאאא, עדין לא ספרת - מה יש במעטפה?"

חבקה אמא את חגית, הוציאה את הדפים מתוך המעטפה והסבירה:

"בכל שבוע נחמה שולחת לאבא ולי את גליון פרשת השבוע, בו היא מלמדת את

הפסוקים, ושואלת שאלות על הפרשנים. אנחנו לומדים ועונים על השאלות

ושולחים לנחמה את התשובות. נחמה מעינת במה שכתבנו, ואם צריך

היא מעירה, מסבירה ומתקנת, ושולחת לנו חזרה.

לא רק אנחנו מקבלים מנחמה את גליונות פרשת השבוע, כל מי

שרוצה ללמד אתה את הפרשה, מקבל ממנה במעטפה את הגליון

מדי שבוע."

נחמה שולחת את גליונות הפרשה לאיתן ולאפרת
מצפת, ליחיאל ומרים מבתי ים, לדניאל ונורית מחיפה,
לדפנה ואלון מאשקלון, לחילים בצפון ובדרום וגם
לתלמידיה מחוץ לארץ ישראל: בצרפת לז'אק ורפאל,
בספרד לקרלוס ומיגל, ברומניה, לדליה אדלה ואדינה.
אך יותר מכל אוהבת נחמה ללמד תורה מורים וגננות,
שמלמדים את הילדים בגנים ובבתות.

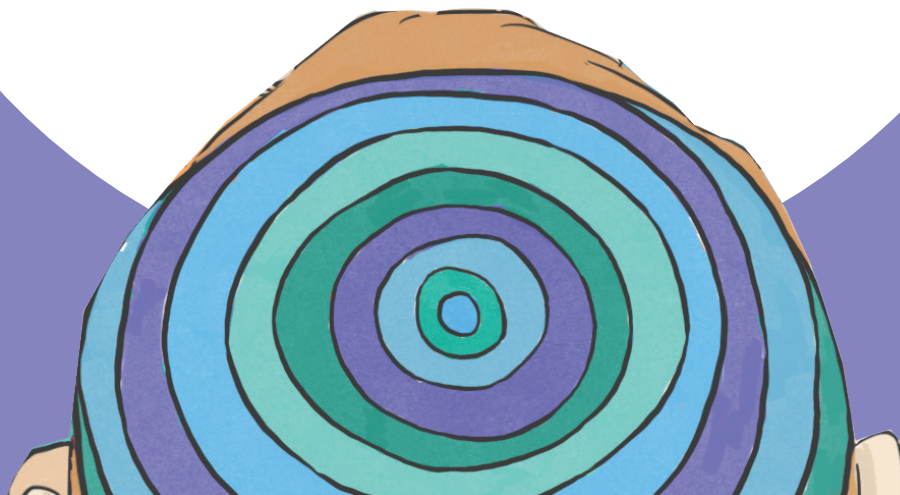

אֲנִי לומֵד תּוֹרָה עִם נַחֲמָה

כתבה: רחל סלייטר

יָעַל עוֹמֶדֶת עַל הַמַּגִּלָּשָׁה הַצָּהָבָה בְּגֵן הַשְּׂעִשׁוּעִים.
 "תִּרְאוּ" הִיא מַצְבִּיעָה עַל הַשָּׂבִיל, "כָּל הַהוֹרִים הוֹלְכִים לַשְּׁעוֹר שֶׁל נַחֲמָה."
 "גַּם אָבָא וְאִמָּא שְׁלִי הוֹלְכִים," אוֹמֵר נָעָם. "וְאֲנִי מִכִּיר אֶת נַחֲמָה לִיבּוֹבִיץ', הָרִבֵּה פְּעָמִים
 הִיא בָּאָה אֵלֵינוּ בְּשַׁבָּת."
 "לָמָּה כָּלָם הוֹלְכִים לַשְּׁעוֹר שְׁלָה?" שׁוֹאֵלֶת רַחֵלִי, "מָה הִיא עוֹשֶׂה שָׁם?"
 "אִמָּא שְׁלִי אוֹמְרֶת שֶׁהִיא יוֹדַעַת לְסַפֵּר סִפּוּרֵי תוֹרָה הֵכִי טוֹב בְּכָל הָאָרֶץ," מַכְרִיז נָעָם,
 "אֲפֹלוּ בְּכָל הָעוֹלָם!"

כְּשֶׁנִּגְמַר הַשְּׁעוֹר, רוֹאִים הַיְלָדִים אֶת נַחֲמָה הוֹלֶכֶת בַּשֶּׁבִּיל.

"הִנֵּה נַחֲמָה," קוֹרֵא נָעִם, רֵץ אֵלֶיהָ וּמַחְבֵּק אוֹתָהּ.

"נַחֲמָה לִיבּוֹבִיץ," הוּא אוֹמֵר לָהּ. "אֲנִי אוֹהֵב אוֹתָךְ!"

"מִדּוּעַ?" הִיא שׁוֹאֵלֶת בְּחִיוָּךְ.

"כִּי הַשַּׁבָּת תִּלְמָדִי תוֹרָה גַּם אֶת יְלָדֵי הַגֶּן שְׁלָנוּ, נָכוֹן?"

"הַשַּׁבָּת לֹא אוֹכֵל לִלְמַד אֶת יְלָדֵי הַגֶּן," הִיא עוֹנָה וּמִלְטָפֶת אֶל שְׁעָרוֹ, "אַבֵּל בַּשַּׁבָּת פָּרָשֶׁת

'מִקֵּץ' אֲגִיעַ שׁוֹב אֶל הַכֶּפֶר, וְאִזְּ אֶלְמַד אֶתְכֶם."

עברה שבת ועוד שבת... וכרגיל ילדי הגן נפגשים בגן השעשועים.
"אמא שלי אומרת שבשבת הבאה יקראו את פרשת 'מקץ' על יוסף והאחים שלו," אומרת
יעל לכלם.

"ואז נחמה תגיע ללמד אותנו," מוסיפה רחלי שעומדת לידה.
"אתמול הגננת ספרה לנו על האחים של יוסף," נזכר אלקנה.
"בטוח שנחמה תמשיך את הספור הזה בשעור
שלה," אומר נעם.

"אני רוצה לדעת מה נחמה תביא אתה לשעור..."
אומרת רחלי.

"אני חושב, שהיא תעשה לנו הצגה ותביא גביע גדול כמו הגביע של יוסף, אומר אלקנה.
 "אולי... אולי היא תביא כתנת פסים ועוד תחפושות בארגז גדול?" מציעה יעל.
 "אין היא תוכל להביא ארגז גדול מירושלים עד כפר מימון?" שואלת רחלי. "זה כל כך
 רחוק. נוסעים... נוסעים... נוסעים..."

חֵלֶף שָׁבוּעַ. בְּיוֹם שְׂשֵׁי הוֹלָכִים הֵיִלָּדִים לָגַן הַשְּׁעָשׂוּעִים וְצוֹפִים מִשָּׁם בְּהִתְרַגְּשׁוֹת אֶל הַכְּבִישׁ.
"הִנֵּה הַמוֹנִית שֶׁל נַחֲמָה!" קוֹרֵא אֶלְקָנָה בְּקוֹל חֲזָק וּמִצְבִּיעַ עַל הַמָּכוֹנִית שֶׁעוֹצָרֶת בְּמִרְכָּז
הַכְּפָר.

נַחֲמָה יוֹרֶדֶת מִהַמוֹנִית לְבוֹשָׁה בְּשִׁמְלָה חוּמָה וְעַל רֹאשָׁה כּוֹבֵעַ חוּם.

מָה הִיא מוֹצִיָּאָה מִהַמוֹנִית?

אַרְגָּז?

שִׁקִּית גְּדוֹלָה?

לֹא וְלֹא.

היא אוֹחֶזֶת בְּיָדָהּ הָאֶחָת מְזוּזָה קְטָנָה וּבְיָדָהּ הַשְּׁנִיָּה סִפָּרִים.
יַעַל וְנָעָם מִתְקַרְבִּים לְשִׁפְת הַמְדַרְכָּה, וַיַּעַל מְצִיפָה אֶל תוֹךְ הַמוֹנִית, אוֹלֵי הָאֲרָגָז נִשְׁכַּח שָׁם?
"אֵין שׁוֹם אֲרָגָז," הִיא אוֹמֶרֶת בְּאִכְזָבָה וְרָצָה לְסַפֵּר לַחֲבֵרִים.

"נחמה ליבוביץ", קורא נעם ומתקרב לנחמה, "אני רוצה לעזור לך לסחב את הספרים."
נחמה מסתובבת לאחור ועיניה צוחקות. היא מוסרת לו את הספרים ומודה לו.
"רחלי אומרת שירושלים מאד רחוקה," אומר לה נעם כשהם פוסעים לאט בשביל.
"ואת... את זקנה כמעט כמו סבתא שלי. אז איך יש לך כוח לנסע עד לכפר שלנו?"
"אני נוסעת ללמד תורה בהרבה מקומות בארץ ישראל האהובה עלי," עונה נחמה,
"פעם אחת נסעתי רחוק רחוק למדבר סיני כדי ללמד חילים."
"אני מאוד אוהבת ללמד וללמד את התורה," היא אומרת. "כשהייתי ילדה בגילך, הכנתי
הצגה על יוסף ואחיו והצגתי אותה לבני הדודים שלי."
נעם מנופף לשלום ורץ לספר לחבריו שנחמה מספרת ספורים גם לחילים.

בְּשִׁבְתָּ בְּצִהָרִים, גַּן הַשְּׁעָשׂוּעִים מְתְרוֹקָן מִיִּלְדֵי הַגֶּן. כָּל הַיְלָדִים מְמַהְרִים לְשַׁעוֹר הַתּוֹרָה
שֶׁל נַחֲמָה.

יוֹשֶׁבֶת נַחֲמָה מוֹל הַיְלָדִים וּבִידֶיהָ חֹמֶשׁ בְּרֹאשִׁית.
"שִׁבְתָּ שְׁלוֹם, יְלָדִים!" הִיא פּוֹנֶה אֲלֵיהֶם בְּחִיוָה. "הַשִּׁבְתָּ קָרְאוּ בַּתּוֹרָה אֶת פָּרֹשֶׁת 'מִקֵּץ'.
מִסְפָּר שָׁם שֶׁהַבָּנִים שֶׁל יַעֲקֹב הִצְטָעְרוּ שָׁהֵם לֹא הִקְשִׁיבוּ לְאַח
שְׁלָהֶם כְּשֶׁהוּא הִתְחַנֵּן אֲלֵיהֶם."
"זֶה יוֹסֵף," עוֹנֶה אֶלְקָנָה. "הָאֲחִים זָרְקוּ אוֹתוֹ לְבוֹר."

נחמה מספרת את הספור על יוסף והאחים שלו. כל הילדים יושבים בדממה ומקשיבים.
הם מתכופפים קדימה כדי לשמע כל מלה שנחמה אומרת. הם מרגישים כאלו הם
עומדים עם נחמה ליד האחים בשדה ורואים את האחים האוכלים לחם.

"כתוב בתורה שיוסף התחנן לאחיו. מה, לדעתכם, הוא אמר להם?"
הילדים שותקים. נחמה מביטה בכל אחד ואחד.
"מתר לנו להגיד דברים שלא כתובים בחמש?" שואל אלקנה בחשש.
"בדאי," עונה נחמה ומצפה לתשובות הילדים.

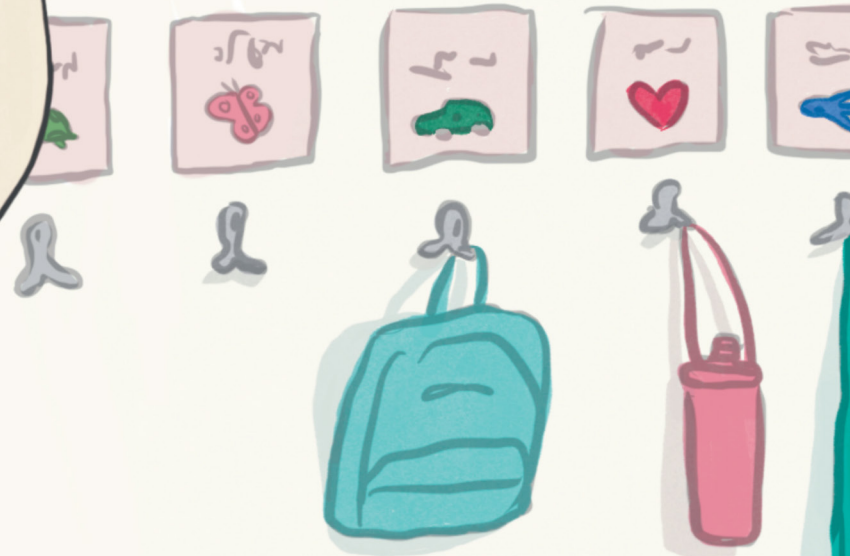
"אני יודע, קורא נעים.

"לא טוב לי בבור, הוא אומר, "תוציאו אותי מהר."

"יש פה נחשים ועקרבים. אני פוחד מהם." מוסיפה יעל.

"אני צמא ורעב." אומרת רחלי.

"אווה" מתפעלת נחמה.

אַלְקָנָה נֶעֱמַד בְּמָקוֹמוֹ.

"תּוֹצִיאוּ אוֹתִי," הוּא צוֹעֵק, "אֲנִי מִבְּטִיחַ לָכֶם שֶׁלְעוֹלָם לֹא אֶלְבֵּשׁ יוֹתֵר אֶת כְּתָנֹת הַפָּסִים."

"טוֹב מְאֹד," מְשַׁבַּחַת אוֹתוֹ נַחֲמָה "זְכֹרֶת שֶׁהָאֲחִים קָנְאוּ בּוֹ בְּגִלְל הַכְּתָנֹת."

"מָה תִּגִּידוּ לְאַבָּא כְּשֶׁתַּחֲזְרוּ הַבֵּיתָה בְּלַעֲדִי?" שׁוֹאֵלֶת יָעֵל.

נַחֲמָה מְקַשִּׁיבָה לַתְּשׁוּבוֹת הַנִּפְלְאוֹת שֶׁל הַיְלָדִים.

"אַתֶּם מִמָּשׁ תִּלְמִידֵי חֲכָמִים." מְתַפַּעֶלֶת נַחֲמָה.

הילדים יוצאים שמחים מהשעור.
"אמרתי לכם שנחמה מספרת ספורי תורה הכי טוב בארץ,"
אומר להם נעם בדרך לגן השעשועים.
"הכי טוב בעולם!" הם עונים לו.

בתורתך אשתעשע

כבר יותר מעשור, מארכת משפחת החמ"ד דמויות מופת, שעל פועלן לומדים הילדים בלמידה חווייתית, המעצבת את זהותם ובונה בהם נדבך נוסף של אהבת העם, הארץ והתורה.

השנה, שנת תשפ"ג, פתחנו לרווחה את דלתות הגן לכבודה של מורה מיוחדת במינה - פרופסור נחמה ליבוביץ' ז"ל, שקבלה פרסים רבים ובהם גם את פרס ישראל בתחום החינוך.

בצניעות, הכה אופיינית לה, היא בקשה שיקראו לה בפשטות - נחמה, ועל מצבתה ביקשה לחקוק מילה אחת "המורה". אכן, היא הייתה מורת המורים. היא עסקה בהוראת התנ"ך וחידשה בה דרך לימוד חדשה, הדורשת מאמץ מהלומדים ומעוררת אותם לשאול שאלות. המחשבה שצריך ללמד את התלמיד להתמודד עם חומר הלמידה, ולא להזין אותו במה שנלמד הייתה כמעין נדבך נוסף לתפיסת הלמידה המשמעותית מתוך אמונה ביכולותיהם של הילדים הצעירים.

הסיפור "מכתב מנחמה" מביא בזעיר אנפין את המפעל האדיר שהגתה וביצעה במשך כשלושים שנה. היא שלחה עלונים לאלפי לומדים ובהם שאלות עיון ומחשבה בנושא פרשת השבוע. את התשובות שלחו אליה והיא החזירה אותן עם הערות ותיקונים. הודות לה התודעו אנשים רבים לנושאי פרשת השבוע.

הייתה אישה בארץ
ישראל, בעיר הקדש
ירושלים ונחמה נה.
אישה נחמה וישראל.
והייתה נחמה כל
חייה הפכת ומהפכת
בכתבי הקדש...
פרופ' שאול ליברמן

בתמונה היחידה שהייתה בביתה של נחמה היה עיטור שבו כתוב הפסוק "מה אהבתי תורתך, כל היום היא שיחתי",

ואכן היא חזרה ואמרה שמטרתנו היא להרבות אהבת התורה, וגם שהפסוק "תורתך שעשועי" צריך לאפיין את אופן לימוד התורה.

גני הילדים בחמ"ד מיישמים את דברי נחמה. הילדים אוהבים לשמוע סיפורי תורה ולהמחזיז אותם, והתורה נוכחת בשעשועים שלהם.

הסיפור "אני לומד תורה עם נחמה" מביא לידי ביטוי את המשפט שהיה שגור בפיה של נחמה: "כל אחד צריך ללמוד את התורה". היא האמינה שהלומד צריך להיות שותף פעיל. המורה, היא סברה, צריך לשים דגש על הקניית דרכי חשיבה, "וללמד חקמה מהתלמידים".

כשנחמה הייתה ילדה היא הייתה ממחיזה לבני משפחה את סיפורי התורה. את המומחיות שלה ללימוד בעזרת סיפורים היא שכללה, ועל כך יעידו תלמידיה שאמרו שהיא הייתה מספרת בהטעמה וברגש וכולם היו קשובים לקולה המהפנט. שיעוריה היו חוויה לימודית גם בזכות היכולת התיאטרלית שלה וגם בזכות השילוב של הלמדנות עם חוש הומור.

הסיפור קרם עור וגידים בעקבות אירוע, שאכן קרה בכפר מימון לפני עשרות שנים. נחמה נהגה להגיע לשם לשבת מדי פעם וללמד שיעורי תורה למבוגרים. לבקשת אחד הילדים בכפר, היא הסכימה, באופן חריג, ללמד גם את ילדי הגן.

כתבה: רחל סלייטר

"היא תלמידת חכם"
הרב צבי יהודה

"ילדות, תקשיבו לה, תהיו כמותה."
היא אישה מלומדת"
הרב עובדיה יוסף

... מטרתנו להרחיב את תארת,
 שיהיו דברי תורה
 יקרים ורחביים על האומצ".
 נחמה

